

Govva: Vidar Knai / NTB

Raporta

**Máze dokumentašuvdnaguovddáža
referánsajoavku**

**Guovdageainnu Gilišillju
RiddoDuottarMuseat**

Sisdoallu

Ovdasátni / Forord	3
Čoahkkáigeassu / Sammendrag	4
Proševtta duogáš	7
Ášši duogáš	8
Doahpagat	10
Mázeášši rievddai Álttá-áššin	10
Psyhkalaš bealit	11
Ovdalaš raportat	12
Informánttaid muitalusat	13
Evttohus	15
Duođaštanguovddáš	15
Bissovaš čájáhus ja sadi eará čájáhusaide	16
Sápmelaš muittaša dávjá luđiin	16
Guovddáža ulbmil	17
Guovddáža mihtut	17
Guovddáža ásaheapmi	17
Dáiddasiida – Guosseatelieraija	18
Duogáš	18
Vejolašvuohta	18
Máze	18
Referánsajoavkku árvalusa bohtosat	19
Eará gaskkustangaskaoamit	19
Našunálaturistageainnut	19
Jurddaboáđus / Konklusjon	20
Gáldut:	22
Miiddus:	22
Nasjonalt senter for samepolitisk historie – Máze dokumentašuvdna guovddáš	23
Permanente norske perspektiver og samiske prosjekt -Kronikk	29

Fuom!

Dát raporta ii čuovo dábálaš akademalaš málle. Vai olbmuid vásáhusat ja muittut buorebut bohtet oidnosii de spiehkastit muhtomin klassihkalaš raportamállin.

Ovdasátni / Forord

Referansegruppen har hatt et svært interessant arbeide. For å kunne gi anbefalinger møtte vi museum, kunstnere, kraftverk, kommune og fikk høre personlige synspunkt. Vi ville komme til bunns i enkelte saker og aspekt. Omfanget av funn og stadig nye dører som åpnet seg gjorde at vår konklusjon ble annerledes enn det man muligens skulle tro.

Saker om ned-demming av Máze, bruk av tvang, og kunst i en turbulent tid har et vidt nedslagsfelt. Det er snakk om mange livsnære personlige skjebner som berører sinnet. Og også mer akademiske historier, hvor det offentlige i et tenkt lys av utvikling har sett seg selv som en forvalter uten behov for verken ansvar eller refleksjon. I ettertid har det vært en taushet. Både for å slippe å åpne opp sår fra den tidens opplevelser, men og for å slippe å ta oppgjør med beslutninger som gikk ut over et folk og dets menneskers eksistens.

Moderne samisk historie har ikke blitt ivaretatt av samfunnet og traumene fra den tiden ligger skjult i mennesker og maktstrukturer. I nåtid, både i Norge og internasjonalt, finnes det saker med mange likheter til det som skjedde da. Det blir derfor meget viktig og riktig at et nasjonalt dokumentasjonssenter opprettes i sentrum for datidens begivenheter. Man får se hva majoritetsbefolkningens politiske avgjørelser på tvers av et folk og dets menneskerettigheter fører til. Det vil endelig finnes et felles sted for opplysning og forsoning. - Kanskje vil fremtidige politiske grep se lysere ut. Vi registrerer i alle fall at innbyggerne i Máze har store forventninger og forhåpninger til senterets formidling.

Máze 15.03.2023

Ante Guttormsen, leder

Klemet Erland Hætta

Nils Johan Nango

Inga Marja Steinfjell

Ovdasátni

Referánsajoavkkus lea leamaš hui miellagiddevaš bargu. Mii leat gávnadan sihke museain, dáiddáriiguin, elfápmofitnodagain ja suohkaniiguin, ja sis gullan oaiviliid vai sáhttit ovddidit min árvalusa. Mii leat muhtin dihto áššiide ja oaidnuguottuide háliidan čiekjudit. Ođđa gustonviidodat lea lehkkon uvssaid ja dagahan ahte min loahppa boadus soaitá šaddan eará go dan mii lei vurdon.

Áššit Máze dulvadeamis, áitámušat bákkuin fárrehit olbmuid Máze gilis eret ja dáidaga ahtanuššama dulvadeami oktavuodas, leat viidát beaggán ja olahan máilbmái. Olbmuid persovnnalaš vásáhusat ja mitalusat čuhcet millii. Nu maid akademalaš mitalusat, movt almmolašvuohta lea ovdánahttima namas gieđahallan dili ja atnán iežaset buorebun,

beroškeahhtá ovddasvástádusas ja váikkuhusas hálddašeaddjin. Dasto lea manjit áigái jávohisvuohta dávistan. Garvin dihte ahte savvon hávit eai fas rahpas ja beassamis dain mearrádusovddasvástádusain mat čuhce olles álbmoga birgenláhká.

Servvodat ii leat áimmahuššan ođđasit sámi historjjá ja dan áiggi trauma lea ain čihkosis olbmui ja válddi ráhkadusain. Otná servvodagas sihke Norggas ja muđui máilmmis, leat áššit mat sulastahttet Eanu dulvadanáiggi dáhpáhusaid. Danin lea dehálaš ja riehta ásahtit duođaštanguovddáža ovddeš dulvadanáiggi dáhpáhusaid guovddáži. Doppe sáhtá oaidnit movt eanetloguálbmoga politihkalaš válddi mearrádusat leat rihkkon ja váikkuhan sámiid vuoigatvuođadillái. Viimmat bohtá leat oktasaš guovddáš sihke diehtajuohkimii, sielu dálkkodeapmái ja seanadeapmái.

Doaivumis boahttevaš politihkalaš čovdosat dolvot min servvodaga buoret áigái!

Mii vásihit goit ahte Máze servvodagas leat alla vuordámušat ja doaivagat das maid guovddáš galgá gaskkustit.

Máze 15.03.2023

Ante Guttormsen, jođiheaddji

Klemet Erland Hætta

Nils Johan Nango

Inga Marja Steinfjell

Čoahkkáigeassu / Sammendrag

Lea áibbas čielggas ahte historjá mii gaskkustuvvo Guovdageainnu eanu dulvadeamis lea ovttagardán ja ahte sámi oassi historjjás lea jávohuhtton. Sápmelaččaide geat dovdet historjjá dihtet mii gaskkustuvvon historjjás lea váilevaš, muhto diehtu sáhtá lahppot jos nuorat bulvii ii mitaluvvo buot bealit riiddus. Go historjá mitaluvvo alma sámi perspektiivva, dahje jos sámi perspektiiva lea jávohuhtton, de ii leat olles duohtavuohta mitaluvvon. Norgga servvodagas ja stáhtas lea geatnegasvuohta láchit dili nu ahte dokumentašuvdna ja gaskkusteapmi maddái sámi geahččanguovllus dahkko, vai olbmot sáhttet das váldit oahpu.

Sámi servvodagas lea dáhpin leamaš jávohuvvat go juoga lea váttis. Dokumenteren bargu ii leat válmmas, lea ain ollu dokumenteret Eanu dulvadeami vuosttildeamis ja sámi servvodat ii leat vel dálkkodan háviidis. Našunála duođaštanguovddáš Mázes šattašii álgovuodđun sámiid siskkáldas seanadeapmai ja seanadeapmai gaskkal sápmelaččaid ja Norgga stáhta.

Mázeášši jorai Álttá-áššin manjel go stuorradiggi mearridii ráfáiduhttit Máze gili dulvadeamis. Vaikko Máze ráfáiduvvui, mearridii Stuoradiggi ahte Eatnu lihkká galggai buođđuduvvot. Sápmelaččat ja luonddugáhtten organisašuvnnat ovttasbargagohte suddjet Eanu ja nu šattai Mázeášši Álttááššin.

Mázelaččaid historjá ii muitaluvo otná gaskkusteamis Eanu dulvadeamis, danin go dat lea Álttá-ášši mii muitaluvo. Máze uhkiduvvui čázevuollái šaddat, olbmuid galge bákkuin sirdit ja uhkádus lei konkrehta áigodagas nuppi máilmmisoađi maŋnel 1973 rádjái go Stuorradiggi mearridii suddjet Máze gili eanu dulvadeamis.

Vuosttildeapmi ja doarrun mearrideaddji stáhta vuostái lea báhcán rabas hávvin, oktasaš historjjálaš trauman sápmelaččaide. Earenoamážit Mázelaččaide geat leat vásihan uhkiduvvot ja dasto vajálduvvot.

Stuorradiggi lei ovdal mearridan dulvadit Eanu nu ahte čáhcemagasiidna galggai ollit gitta Guovdageainnu márkani. Nu galge buot orrunsjit eatnogáttis Mázes Guovdageainnu márkanbáikki rádjai váikkuhuvvot.

1968 ovdanbuktui stuorradiggái Eanu dulvadanášši, daid plánaid vuostá lei hirbmat vuosteháhku. Informánttat muitalit ahte de čuvvo jagit mat dagahedje ahte Máze gilli nohkagođii. Gaskkal 1969 ja 1972 vuorrasat ja boaresolbmot eai šat dáhtton hávdáduvvon Máze girkoeatnamii (Utsi 2000:8) ja mázelaččat vásihedje ahte sii eai ožžon huksenlobiid ja doarjagiid ásahit ođđa doaimmaid Mázii.

Otná beaivái leat Mázelaččat rahčan doalahit skuvlla ja mánáidgárdebálvalusa gilis. Seastima várás leat dábálaš servvodatbálvalusat nohkan. Norggas lea leamaš nana guovdduštanpolitihkka mii maid lea čuohtan Mázii, muhto measta golbmalogi jagi jávistanuhkádus doalai guhká gili ovdáneami gilláris.

Govva: Guovdageainnu-álttá eanu diehtjuohkingalba E45 luoddaguoras Máze gili davábealde. Njukčamánu 7 b. 2022. Govven: Máret Steinfjell

Bilde: Informasjonskilt om Kautokeino-Alta vassdraget på e45 overfor bygda Máze. 7 mars 2022. Foto: Máret Steinfjell

Das leat ollu buohtalasti mitalusat stáhtaid meannudeamis, sihke dáppe Sámis ja muđui eamiálbmotguovlluin máilmmis.

Dan historjjás mii guoská Mázi leat guokte sierra dehálaš beali, maid oaidnit lunddolažžan doallat sierra. Sámi dáiddajoavkku historjjá Mázes ja Eanu dulvadeami historjá.

Dán guokte gaskkusteami sáhtta doallat sierra vaikko dat leaba čavgadit bárgiduvvon oktii.

Sammendrag

Det er tydelig at historien som formidles om Kautokeino-Alta vassdraget er ensidig, og at det samiske perspektivet er tiett. For samer som kjenner historien godt er det tydelig hvilke deler av historien som er kneblet, men kunnskapen om det kan forsvinne om hele sannheten ikke formidles til den oppvoksende generasjonen. Når historien fortelles uten samisk perspektiv eller der det samiske perspektivet er kneblet, så blir ikke hele sannheten fortalt. Det norske samfunnet og staten er ansvarlig for å tilrettelegge at dokumentasjon og formidling om historien også skjer på samisk og fra et samisk perspektiv, for at folk får ta lærdom av historien.

Det samiske samfunnet har langt tradisjon i å tie når man ikke er enig, eller når noe er vanskelig eller vondt. Dokumentasjonsarbeidet er langt fra ferdig, og det gjenstår mye å dokumentere i forhold til motstandskampen om å bevare elva, og det samiske samfunnet har enda ikke fått leget sine sår fra det. Et nasjonalt dokumentasjonssenter i Máze kan danne grunnlag for forsoning innad i det samiske og forsoning mellom stat og samer.

Mázesaken ble altasaken etter at stortinget i 1973 besluttet for varig vern av Máze. Selv om Máze ble spart, så ville stortinget likevel demme elva. Samer og naturvern organisasjoner begynte å samarbeide om å verne elva og slik ble Mázesaken en Altasak.

Mázes historie fortelles ikke i dagens formidling om demningen av vassdraget, fordi det er altasaken som blir belyst. Trusselen om at Máze skulle legges under vann og at befolkningen skulle flyttes med tvang var reell og konkret i tiden etter andre verdenskrig til 1973 når stortinget bestemte seg for å verne Máze i arbeidet av demningsbyggingen.

Motstanden og konflikten med besluttende statsmakt har gitt varige sår, et felles historisk traume for samene. Spesielt for samene i Máze som opplevde trusselen og så bli glemte.

Når Stortinget fattet først vedtak om demningen av Kautokeino-Altavassdraget skulle vannmagasinet nå hele veien til Kautokeino kirkested, og det hadde påvirket alle bygder mellom Máze og Kautokeino tettsted.

I 1968 når planene ble presentert for Stortinget, vakte det stor motstand. Informanter kan fortelle om at Máze begynte sakte å svinne. Mellom 1969 og 1972 ville ikke døende og eldre la seg gravlegges i Máze (Usti 2000:8) og folket i Máze opplevde at det ikke lenger var mulig å etablere seg i bygda. Fremdeles kjemper befolkningen i Máze for å beholde skole og barnehage tilbud i bygda. I besparelsens navn har vanlige samfunnstilbud forsvunnet fra

bygda. Norge har vært sterkt preget av sentraliseringspolitikk som også har påvirket Máze, med nesten tretti år av trussel om ødeleggelse har holdt utviklingen der i klaver.

Det er mange sammenlignbare fortellinger om statens behandling, både i Sápmi og ellers i urfolksområder.

Historien om Máze har to viktige deler, som vi ser er rett og holde avskilt. Den samiske kunstnergruppens Mázejoavkus historie og historien om demningen av elva.

Formidlingen av disse to kan holdes hver for seg selv om de er tett spunnet sammen.

Prošeavtta duogáš

Sámedikki 2019 bušeahtas, mii dohkkehuvvui juovlamánu 6 beaivvi 2018 (ášši 65/18) várrejuvvui ruhta dokumentašuvdnaprošektii:

Guovdageainnu/Álaheaju-ášši duođaštanguovddáš - prošeakta Hui guovddáš oassi sámi historjjás dárbbáša bissovaš ásahuslaš ruovttu. Sámediggi organisere ođđasis barggu Guovdageainnu/Álaheajuášši duođaštanguovddáša ásahemiin Mázii dan oktavuodas go 2019:s lea 40 jagi dassái go nealgudanstreaikkat álggahuvvojedje Sturradikki ovddabealde. Prošeavtta oassin lea árvvoštallat ovttasbargovejolašvuoda áigumušain beakkán sámi dáiddárjoavkku viesu ođđasis ásahemiin. Dáiddáriid viessu ásahuvvui Mázii 1978:s. Prošektii biddjojuvvo kr 500.000. (Sámediggi 2018:4)

Sámedikki ja RiddoDuottarMuseaid gaskkas čállui prošeaktašiehtadus juovlamánus 2019. Prošeakta bođii johtui njukčamánu 1 beaivvi 2020, dalle virgádii RiddoDuottarMuseat prošeaktabargi Guovdageainnu Gilišilljui bargat dokumenteremiin. Vuosttaš prošeaktaáigodat bisti njukčamánu 1 beaivvi 2021. Čakčamánu 14 beaivvi 2021 virgáduvvui ođđa prošeaktabargi Guovdageainnu Gilišilljui dokumenterenbargui.

Sámedikki 2020 bušeahta dohkkehuvvui juovlamánu 5 beaivvi 2019 (ášši 52/19)

Dál leat vássán 40 jagi Álttá-Guovdageainnu eanu giččus. Sámediggi bivdá ahte RiddoDuottarMuseat váldá badjelasas ovddasvástádusa sámi historjjá dán guovddáš oasi vuđolaččat duođašteamis. Okta oassi prošeavttas lea geahčadit ovttasbargovejolašvuodaid plánat Dáiddasiida ektui - Máze House, mii vuodđuduvvá sámi dáiddárjoavkku historjái mii lei ásahuvvon Mázii.

Sámediggi nammada referánsajoavkku mii oažžu ovddasvástádusa báikkálaš fakki sihkkarastimis bargui. Referánsajoavku galgá buktit maddái rávvagiid mainna lágiin duođaštanguovddáš galgá ásahuvvot.

Sámedikki dievasčoahkkinn giedahalai “Prinsihpat Sámedikki museapolitihkkii” borgemánu dievasčoahkkimis 2020 (ášši 29/20) 4.1 kapihttalas lasihuvvui ođđa bihttá.

Duođaštanguovddáš Mázii.

Sámedikki mielas lea dehálaš fuomášuhttit historjjá Máze sámegili dulvadanplána birra. Guovdageainnu-Álttá joga dulvadanplána bovtii olu beroštumi ja dan áiggis leat báhcán olu historjját ja fearánat, maid ferte dokumenteret, vai dat historjá ii vajálduvvo. 2009:s juojuolludii Sámediggi 200.000 ru RiddoDuottarMuseai, mii várrejuvvui duođaštanguovddáža ovdaprošektii dan ášši várás. Sámediggi háliida čuvgehit dáid historjjáid, ja várrii Sámedikki 2019 bušeahtas 500 000 ru ovdaprošektii, mas Riddoduottar museat bálkáhuvvoje rámmaid siskkobealde čohkket ovttaskas historjjáid ja fearániid dan áiggis. Dat vuosttažettiin dokumenterejuvvojit ja vurkejuvvojit. Prošeakta joatká 2020:s, muhto dán jagi galget maiddá geahčadit Máze duođaštanguovddáža ásašanbarggu ođđasisorganiserema. Sámediggi lea nammadan referánsajoavkku dán bargui, ja oassin prošeavttas galget geahčadit vejolašvuoda ovttasbargat Máze House vuodđudusain duođaštanguovddáža ásaheami oktavuodas. Referánsajoavku galgá bajit dásis buktit cealkámušaid bargui, mii hábme vuodu boahttevaš duođaštanguovddážii. (Sámediggi 2020:28)

Čuovvovaččaid nammadii Sámediggi lahttun Máze dokumeantaguovddáža referánsajovkui:

1. Klemet Erland Hætta
2. Nils Johan Nango
3. Ante Guttormsen
4. Inga Marja Steinfjell

RiddoDuottarMuseat oaččui lassi doarjaga prošektii cuoŋománus 2022 ja nu joatkašuvai prošeakta.

Lea maid leamaš dárbu guhkidit prošeavtta go guokte jagi prošeaktaáigodagas leat garrasit váikkuhuvvon korona njoammueastadanráddjehusaide.

Ášši duogáš

Dát ášši vulggii das go norgga stáhta bijai iežas dárbbuid Sámi eallima ja Máze gili olbmuid ovddabeallai. Norgga dárbu eksploateret guovllu lei sin mielas deháleabbo go Mázelaččat ja sin ruovttuguovlu. Dat šattai áššin guovlludemokratiijai, suohkanat oidne sin álbmoga dárbbu stuoribun go Norgga elrávnne dárbbu ja vuosttildedje, fylkkapolitihkkarat gal jeagadedje Norgga stáda mearrádusa ja áigo suovvat Máze heavvanit.

Muhto Máze álbmot vuosttildii, garraseabbo go maid stáda várra lei jáhkkit. Sápmelaččat čájehedje mielas, bidje stáhtaid vuostá, eai ge náđđon vaikko makkár fámuiguin bohte.

Dan rájis go Norgga stuorradiggi mearridii 1973 ahte Máze ii dattege galgan čáze vuollái šaddat lei jo gollán 50 jagi. Dain olbmui geat rávisolmmožin vásihedje dan eai leat šat nu gallis.

Savvona vuosttildemiid rájis lea maid jo gollan badjel 40 jagi.

Dokumentašuvdnaproševtta olis leat ollu olbmuid mitalusat báddejuvvon. Buot dát materiála dárbbša buori gaskkusteami, gosa čáhket buot dan oasis. Dát historjá boktá nu ollu dovdduid, jurdagiid, morraša ja ilu.

“Mu jurddašeapmi ná ollu jagiid maŋgel lea dat ahte, dat geat vuosttildedje vuostálastiid dat ledje olbmot geat eai goassege lean iežaset sámevuoda nie lokten oidnosii. Dat ledje sápmelaččat, dieđusge dat ledje sápmelaččat ja dat elle sámi eallima muhto dat eai lean politihkalaččat dovddahan maidege dego bealuštit dan sámevuoda. Soite mángasat vel diktán eiseválddiid dahkat vaikko maid ja dohkkehan vel dan maid. Daid nuorat buolvvaide lei dat oalle dohkketmeahtun ja dieđát dat lei dat áigi, dat lei dat ČSV áigi vel. Go dat lei hirbmadit loktanen dat fuolla dan min servvodaga ovdánahttit, ja min giela ja kultuvrra suddjet boahtte áigái. Nu ahte dat lei dego dakkár hui vuođđogažaldat daidda geat vuosttildedje, dat geat ledje ČSV:t nugo dalle cielahedje.” – informántta

RiddoDuottarMuseat (RDM) vuolggasadji bargui lea leamaš dokumenteret dan áiggi, dan áigodaga, servvodaga, politihka ja maid olbmot persovnnalaččat jurddašalle dalle ja dál. Dokumentašuvdnaproševtta olis leat miellačájehedjiiid, giliolbmuid, orohatolbmuid ja politihkkariid mitalusat báddejuvvon.

Muhtin olbmot eai leat miehtan jearahuvvot, dat leat sihke dábálaš olbmot ja maid politihkkarat nugo ovdamearkka dihte ovdeš stáhtaministar Gro Harlem Brundtland, gii 1981 šattai stádaministtarin. Son čujuha iežas girjjiide go ii áiggo searvat jearahallamiidda mat gusket vássán áigái. Su leat mángii jearran searvat iežas mitalusaiguin.

Leat ain ollu olbmot geaid galggašii jearahallat. Gávdnojit eambo dieđut ja dávvirat olbmuid priváhta ruovttuin, almmolaš arkiivvain ja nu ain maid dárbbša kártet.

Sámediggi lea maid dáhtton proševtta geahččat vejolašvuodaid ovttasbargat Máze House vuođđudusain. Čájehuvvo goitge ahte Máze House dušše lei buorre jurdda mii dattege ii goassege vuođđuduvvon. Danin leat guođđán juste dan vejolaš ovttasbarggu Máze Housain.

Loahppa 2022 ásahuvvui ođđa searvi Mázes, Máze Giehtadáidu. Searvi lea vuođđuduvvon Brønnoysundregisterii ja lea ožžon Guovdageainnu suohkanis Dáiddasiidda Mázes. Oaidnit baicca Máze Giehtadáidu searvvi vejolaš ovttasbargoguoibmin Duodaštanguovddáži. Dat searvi goitge ásahuvvui oalle easka ja danin ii leat formálalaš ovttasbargu servviin.

Guovdageainnu suohkanstivra lea sirdán Máze dáiddasiidda (Ovttá dain boares internáhtta dáluin) eaiggátvuoda Máze Giehtadáidu searvá. Searvvis lea áigumuš bidjat johtui guosseateliera. (Guovdageainnu suohkanstivra, PS 52/2022)

Dan viesus leat guokte oasis. Go Mázejoavkkus (sámi dáidojoavku) nohke doaimmat ovttá oasis viesus, de leat nuppi bealde maŋgel leamaš iešguđet lágan doaimmat. Nuppi oasis viesus lei ain nugo lei dalle go geavahuvvui dáiddasiidan, man Mázejoavku oačču láigohit Guovdageainnu suohkanis ja gos ain leat buot reiddut maid Mázejoavku oamastii.

Doahpagat

Go raporttas čállit Eatnu, de oaivvildit Guovdageainnu-Álttá čáhcadaga. Dárogilli leat Eanus mánga nama, Guovdageainnu suohkana siskobealde dadjet eanu dárogilli Kautokeinoelva ja vulobealde Čávžžo Álttá suohkanis gohčoduvvo johka dárogillii Altaelva.

Go hubmo Eanu dulvadeamis dárogilli de leat dadjanmállet nugo Altasaken ja Altakampen sieggan gilli. Dat sátnegeavaheapmi čájeha gean mitalus lea mitaluvvon ja gii dan lea mitalan ja masa bidjá fuomášumi. Eai leat Máze olbmot, iige sámi servvodat. Ja dat ii leat mitaluvvon sámegillii.

Makkár doahpagiid geavaha go mitala ovtta ášši birra čujuha geas lea fápmu ja gean geahčestagain mitaluvvo.

“Muhtomin mun jurddašan dat lea dál eambbo dieinna lágiin ahte dat lea Álttá- ášši. Ahte dat lei máhkaš Álttá suohkan mii ovddidii sámi vuoigatvuođaid muhto dat han ii lean nu. Earát dat dego háliidit dan beroštumi ja mun meidnen ovtta ládje dat lea maid gudni gal. Háliidit dan beroštumi ja gudni ahte dat ledje sii mat ovddastedje. Muhto mun gal dieđus meidnen ahte álggahuvvui Mázes ja jus earát háliidit dan gudni, dat gal lea veahá, ii dat gal leat ii moktege vuogas dat gal. - Informánta

Ja mun dajan, dieđus munnje dovdo nu ahte earát gal leat vuotán muhto juste Máze lea vuoittáhallan. Muhto dieđus dan ferte boahtte áigi čájehit. Muhto nu got mun oainnán odne, Máze lea gillán ja earát leat ávvudan, dehe berrejit ávvudit go leat ollu bargosajit. Ja dieđusge mu heajumus, mu seavdnjadeamos bottuin de jurddašan mun manin ii galgan oktage dain bargosajiin Mázii. Sámedikkis leat čuđiid mielde bargosajit. Muhto die lea dieđusge beare seavdnjat leahkit.” -Informántta

Mázeášši rievddai Álttá-áššin

Vai Máze gilli ii dulvaduvo ja vai Čávžo bokte ii dáhko čáhcebuođđu, badjánii 1970-logu loahpageahčen ovttasbargu gaskkal sámi ja dáža luonduberošteddjiid, ja sámi áššit šadde oassin dulvadeami dáistalemiin.

Máze ášši jorai Álttá áššin maŋŋel go Stuoradiggi 1973:s mearridii ráfáiduhttit Máze gili dulvadeamis. Vaikko Máze ráfáiduvvui, de mearridii Stuoradiggi ahte Eatnu lihkká galgai buođduduvvot. Mázeášši dasto rievddai olbmuid oainnus Álttááššin ja Eanu ráfáidahttin rievddai Álttájoga ráfáidahttimin.

Psyhkalaš bealit

Dáistaleamit gáhttet Eanu lea váikkuhan olu ja oallugiid. Sápmi lei bárisin ovdáneame. Go akšuvnnat álge ii lean sámiid gaskkas dábálaš vuosttildit válddi rahppasit ja njuolga. Miellačájehemmit studeanttaid gaskkas lei šaddagoahtán dáhpin máilmmis, muhto Sámis lei njuolga vuosttildeapmi mángga dáfus Sámi eahpenjulges gulahallanvugiid vuosttá. Jearahallamiid vuodul vuohttit ahte válddi vuosttildeapmi lei amas, soittii vel issorasge ja adnui heahpadin.

Vuosttildeaddjit olahedje earret eará ahte sámevuohtha ja sámepolitihkalaš dárbbut bohte oidnosii ja váldoje duohtan. Sámepolitihkalaš vuottut leat várra mat dávjjimusat váldojit ovdan.

Lihkká ii leat dát lihkosmuvvama muitalus buohkaide sámis. Dasa leat čadnon ollu bahča dovddut ja muittut. Iskkadeamit duođaštit ahte nealgudeddjiid ja eará miellačájeheddjiid dáfus ahte psykososiálalaš ja medisiinnalaš doarjja ja čuovvoleapmi ii lean doarvái buorre. Odne lea eambo diehtu traumaid birra ja daid guhkit áigge váikkuhusaid birra, ja movt daid dustet.

Ii sáhte čiegadit ahte vuosttildeaddjit eai ožžon ollásit dan doarjaga maid várra ledje dárbbasán. Nealgudeaddjiid ja miellačájeheddjiid gudnejahttin ja rápmi dahkkui arvat maŋjel dáhpáhusaid ja mánggas dain eai beassan vásihit almmolaš rámi.

Vaikko leat vássán badjel 60 jagi dan rájis go stáda áigumuš dulvadit Eanu ja jávkadit Máze gulustuvai, de eai leat stáda ja eiseválddiid dagut gieđahallon sámi servvodagas. Ášši váikkuhii servvodahkii mángga ládje.

Politiijaváksun dáhpáhusai viidát, ii dušše sápmelaččaid guovdu muhto politiijat vákšo eará vuosttildeaddjit maid. Ránnjážagat sáhte šaddan goabbat oaivillii ja servvodagas lei goabbatoaivilvuohtha movt lei riehta láhttet, meannudit ja oaivildit.

“Munnje dat čájeha ahte eará norgalaččaid buorrin galget sámi gilážat oaffaruššot, juogo okta, nubbi dahje mángga. Dasa ii bidjo nu stuorra deaddu. Muhto áddebehtet go maid dat dagaha midjiide psyhkalaččat go šaddat vuordit gitta 1980-lohkui ja jurddašit: Movt dat šaddá minguin? Min giliin? Mun in dieđe ahte ipmirdehpet go dii man garra psyhkalaš deaddin dát lea. Danin jearan maddái: Ehpet go sáhte farggamusat mearridit ahte eatnu ii dulvaduvvo nu ahte Máze dahje Láhpoluoppal dahje oktage eará sámi giláš dulvaduvvošii?”

Anders J. Sara ¹

---

¹1971 Mikkelsen, Magnar. *Masi, Norge s.46-47 jorgaluvvon dárogielas*

Prošeavtta olis leat oallugat jearahuvvon, sihke miellačájeheaddjit, dábálaš olbmot ja politihkkarat. Eai buot informánttat loga váikkuhuvvon vákšumis ja goabbatoaivilvuodain, ja eai buohkat vásihan unohisvuoda sin oaiviliid dihte, muhto oallugat orrot rádjen eallima vákšuma dihti ja baluin vásihit unohisvuodaid.

Prošeavttas lea leamaš SÁNAG bagadallin ja veahkkin, juoga mii lea leamaš hui ávkkálaš ja dorvun go bagadalli lea čilgen olbmo siskkáldas proseassaid ja nevvodan. Bagadallan lea leamaš buorre prošeavtta ovdáneapmái. Prošeakta bargit leat maid muitalan informánttaide ahte SÁNAG lea gearggus dustet informánttaid jos dakkár dárbu badjána.

Mun barga Guovdageainnus Suodjalusa gievkkanis ja munnos bargojodiheddjin lei goabbat oaivvil buođu ceggemis. Dalle nuorran in máššan digaštallamis ja muitaleamis maid oaivvildin. Bargojodiheddji ii boahtán gáfestallanlátnji jos mun ledjen doppe ja gilduimet hupmámis ášši birra.

-Informánta

Ovdalaš raportat

Ovdalaš prošeavttaid raporttaid ja árvalusaid leat atnán vuodđun go árvalit Mázi Duodaštanguovddáža ásahtit. Dain leat ollu buorit bealit ja leat vuđolaččat iskan makkár vejolašvuodát lea doaimmahit dakkár guovddáža.

Mii oaivvildit ahte Duodaštanguovddáš galgá leat báikin gosa olbmot čáhket sin unohas vásáhusaiguin ja gos sáhttet gávdnat sieludálkasa. Stáda gieđahallan dáinna áššiin lea báhcán historjjálaš trauman sámi álbmogii.

Traumaid buorideami ja gaskkusteami guovddáža gussiide galgá sirrejuvvot. Dáhttut ahte bidjojít návccat vuosttažettiin leat báiki gos sápmelaččat ja stáhta sáhttet gávnadit alma fámostallama. Leat báikin gos traumaid dálkkodit ja buoridit gulahallama stáhta ja sápmelaččaid gaskkas.

Informánttaid muitalusat

Čuovvovaččat leat oasážat informánttaid muitalusain. Dat leat transkriberejuvvon čállosiin vižžon, eaige leat earágo heivehuvvon čállingillii. Oasit leat vižžon mángga informántta báddemiin.

1950 rájis mun álggán muitit, mun gulan de rávisolbmuid sága dan dulvadan áigumuša birra. Ja de, ovdamearkka dihte 1956, mun ledjen 11 jahkásaš dalle. De mun ledjen áhči mielde ja eagi mielde, mii guvttiin fatnasiin vuojiheimmet, na mun jáhkán dat ledje militeara hearrát, dohko Nieidagoržái. Dalle lei jurdda ráhkadit buođu Nieidagoržži bajábeallái, mun várohan nu dat lei jurdda. Eai han midjiide muitalan nu ollu. Ja dat manne, dat manne jagit ja jagit, muhto de. Earenoamážit go álggii 1970 lahkoni, de lei nu dat šattai lieggaseabbo dat ášši.

-Informánta

Mun muittán eagi, dalle go lei jápmin seanngas, mun ledje fitname beavvi ovdal de lohka munnje ahte gal mun galggašin gal Mázes beassat fitnat, mun logan ahte don goit dearvvašnuvat ja mun de boadán du viežžat, moai de vuojasetne Mázes. Dat gal ii šaddan, dat jámi nuppi beavvi. Dat gal lei Máze sutnje ja son álo hoagai, ja son finadii dáppe, ipmi maid dagai nu, muhto ii sus lean seamma dovdu go eagis. Dat gal gáđai ahte fárrii, dat gal álohii váillahii Máze ja finaiga dávjá maid dáppe. Dat leat olu diŋggat dien áigodagas maid mun in dal fuobmá

– Informánta

Njealje jagi mun ledjen roggame doppe Virdnejávrrre gáttis arkeologan, mun ledjen studeantta. Njealje vahkku ain hávil ledje studeanttat gieddebarggus. Mun in lean vuosttaš jagi -83. Maŋemus jagi -87 de leimmet moattis geat geahčaimet váriin makkár mearkkat doppe ledje. Dat lei mu fága bargu. ... Juste -86 dat ferte leat. Ja dat gal lea okta dain váráleamos proševttain main lean leamaš mielde, ja dan in dagašii šat goassege. Dalle lei dat buođu ja dat ledje álgán deavdit dan. Mis lei fanas, 15-16 fot “Ranaplast” fanas. Paul Simonsen dajai ahte jeg kan ikke kjøre, du kan bare kjøre. Ja mii vujiimet vuosterávdnjái. Ja dat lei dego TV:s dat lei vielgadin dat bárut.

Go mii doppe roggat, juohke jándora lea 10 ja 12 cm loktanan dat čáhci ja mii doapmat roggat. Go mii diehtit ahte dat loktana čáhci beavvis beavái.

-Informánta

In muite justte čielgasit, muhto dan maid mun muittán lei dakkár demonstrašuvnna Mázes. Dahje galge bohtit Stuorradikki okta komitea ja moai maid vuoddjáime dohkko ja dat lei viehka dakkár erenomáš demonstrašuvnna, dat ledje Máze olbmot ja dat ledje boares olbmot ja de bođii dat busse ja dat olbmát dat ledje hui olu almmái olbmot mat bohte olggos. De ledje čuožžumin boares olbmot guovtte bealde ja daiguin ledje plakáhtat ja dat ledje jávojenátkeahttá ja áibbas jaska ja ii oktage jienádan ii sánige. Dat dieđus šadde hui ártet, eai diehtán mo, ja de manne dan skuvlla sálii ja doppe lei dat čoahkkin. Doppe gal dieđus ledje olbmot geat vuostálastte jitnosit, muhto mun gal ledjen dieđus dalle eanaš duššo guldaleaddji ja inge lean dieđus roahkkat ja iige lean dárbu dien jietnadit mus maide, doppe ledje earát geat hálle.

- Informánta

Na dies dat han álggii ge, ahte mii fertet duostat álgit presset daid ráđđehusaid, ahte dat váldet duohtan ja duohtavuođa muitalit. Dat lea duohtavuohta go álget eatnamiid váldit, eatnamiid ja čáziid billistit. Ja dan eallima billistit, dan vuodđoeallima mii lea sámiin. Jos dat nohkká de nohkká gaitin, dat boazodoallu, de mis ii leat mihkkege mii lea sápmi. Ja duostilat dat ledje, dat mat manne Oslo, go duste vuosttildit go álge bohtit diehtit ahte áigot buodđudit dieppe Stillas, Savvonis. Roahkka duostilat ferten dadjat. Ja diet nissonat mat manne Gro Harlem Brundtlandda lusa ja dat čohkkájedje, eai dat vuolgán doppe eret. Sámi boaresáhkut, juste dakkár áhkut mat gal dustet. Daid gal ferte dadjat dat ledje roahkkadat, ja dies álggii ahte ferte gal duostat presset daid. Ja váldit oidnosii maid ilmmiid dat leat bargame sámiid vuostá.

- Informánta

Evttohus

Evttohusas leat guokte sierra beali ja guokte sierra doaimma. Doaimmat sáhtiiba doaibmat maid sierra ja okta doaibma ii eaktut nuppi doaimma.

Dat guokte doaimmat leat:

- Dokumentašuvdnaguovddáš man golbma cakki leat Máze- ja sámi historjá, dulvadeapmi ja vuosttildeapmi ja luondu.
- Sámi dáiddáriid joavku lei guovddášis dulvadeami vuosttildeami barggus ja dan sáhtta sierra loktet Guosseatelierajain.

Duođaštanguovddáš

Mázelaččaid historjá ii mitaluvvo otná gaskkusteamis, danin go dat lea Áltta-ášši mii mitaluvvo. Máze dat uhkiduvvui čázevuollái šaddat, ja dan uhkádus lei áibbas konkrehta áigodagas nuppi máilmmisoađi maŋnel 1973 rádjái, go Sturradiggi mearridii suddjet Máze gili eanu dulvadeamis.

Dokumentašuvdnaprošekta lea bidjan návccaid dokumenteret daid osiid historjjás mat eai guoskan njuolggut álbmotakšuvdnii ja Čávžu buođu huksemii. Danin go dat oasis leat bures dokumenterejuvvon Áltta-ášši namas. Mii leat bidjan návccaid dokumenteret movt Máze olbmot vásihedje álgo dulvadanplánaid, movt dat lea váikkuhan sámi servvodahkii ja servvodathuksemii. Mii leat gal maid dokumenteren sámi ja sápmelaččaid oassálastima Čávžu buođu huksemii ja huksema vuosttildeapmái.

RiddoDuottaMuseas leat leamaš guokte dokumentašuvdnaproševtta čohkken dihte olbmuid muittuid dan áigodagas. Máze gili olbmot ja dulvadeami vuosttildeaddjit ánsšáit ahte sin mitalus mitaluvvo. Savvona akšuvnnat dávjá mitaluvvot, go dan mitalusa mitalit dážat. Savvona akšuvnnat leat govviduvvon sihke NVE bealis, Áltta musea bealis ja lea maid dat mii mitaluvvo go lea hupmu luonddugahtemis, muhto mázelaččaid historjá ii gullo. Sámi sáŋgárat ja dat sámi mitalus lea čihkkon gaskkusteamis.

Vái sáhtta gaskkustit dán dehálaš oasis sámi historjjás galgá Duođaštanguovddáš huksejuvvot Mázii. Guovdageainnu suohkan sáhtta gávdnat vuogas viessobáikki dokumentašuvdnaguovddášii. Guovdageainnu suohkanstivra mearridii golgotmánu 27 beaivvi 2022 ahte Suohkanoasseplána Mázii galgá ođasmahttot ja mii ávžžuhit ahte Guovdageainnu suohkan váldá Dokumentašuvdnaguovddáša ásaheami Mázii mielde go ráhkadit ođđa suohkanoasseplána.

Báikkis galgá leat heivvolaš vistti gos čáhká mitalit dan golbma cakki mat dán mitalusas leat. Doppe mitalit nealgudeaddjiid ja daid sámi áhkuid birra geat biehttaledje guođit stádaministara kantuvrra dáhtuin gádjut nealgudeddjiid ja Eanu. Doppe galgá sáhttit gullát sin iežaset muitaleame ja gullát sin luđiid. Doppe galgá Máze ja sámi kultuvra mitaluvvot, movt olbmot eai sáhttan hávdádit iežaset olbmuid sin iežaset hávdeeatnamii, go uhkádus lei ahte hávdeanan fargga lei jávrebotsnis.

Visti galgá heivehuvvon nu ahte olbmot sáhttet das bisánit.
Olggobealde ferte leat stuorra bisánansadji, gosa sihke biillat ja busset sáhttet bisánastit.
Olggobealde galgá leat sadji cegget lávuid ja gođiid.
Visttis galgá maid leat stuorit gievkkan ja viiddis kafeaoassi.

Bissovaš čájáhus ja sadji eará čájáhusaide

Bissovaš čájáhus muitala guovllu historjjá.

Máze báikkálaš historjái gullet buot dát golbma cakki: Sámi historjá, dulvadeapmi ja vuosttildeapmi ja Luondu. Sámi historjá, sihke ođđasit ja dološ historjá. Dulvadeapmi ja vuosttildeapmi, Máze gillii váikkuhuvvui garrasit Norgga stáda álgoáigumušain dulvadit Eanu. Luondu, guovllus lea earenoamáš šattut ja máilmmispáppa rievdamat leat oidnosis guovllus.
²

Doppe galgá vejolaš lágidity dáiddačájáhusa ja vistti galget gili olbmot sáhttit ávkkástallat. Dat galgá leat báiki man giliolbmot maid háliidit geavahit. Skuvllat maid galget sáhttit geavahit vistti oahpaheapmái. Sihke go lea sáhka historjjás, Máze ja sámi historjjás ja luonddus.

Sápmelaš muittaša dávjá luđiin

Olbmuid, elliid, duovdagiid muittašit ja gudnejahttit luđiin. Dokumentašuvdna proševttas leat maid luodit čohkkejuvvon.

Duođaštanguovddáš galgá joatkit bargguin dokumenteret sihke olbmuid mitalusaid ja luđiid. Go dat bargu ii noga ovdal go olbmot geat muitet eai leat šat.

Duođaštanguovddáš sáhtta čadnot oktii vázzinbálgáide. Sihke dat mat jo leat. Omd. Perletur bálgát. Bálgáid sáhtta maid ásahit. Okta livččii ahte guossit sáhttet váccášit jurddašuvvon gáddeguora, ja govahallat movt Norgga eiseválddi plána livččii leamaš ja mii duođai livččii leamaš čáze vuolde jos Mázelaččat eai lean vuosttildit álgo álggus jo. RDM lea okta áppačoavddus maid lei dákko sáhttit ávkkástallat, namalassii Vappus áppa. Dan áppa bokte sáhtta oazžut dieđuid báikki birra, earenoamáš luonddufenomenat, mitalusat ja luodit guovllus jna. Dát bálgá sáhtašii hábmejuvvon nu ahte sáhtta sihke oanehis tuvrraža váccášit ja guhkit mátkkiide. Goappaš bealde eanu lei sáhttit bálggis. Bálgá alde galget leat heivehuvvon bisánanbáikkid, dolastansajit ja bálgá álggus ferte gávdnot vejolašvuohta ruskaid bálkestid. Dat ferte nu heivehuvvon vai olbmot guođáše unnimus lági mielde luottaid muđui lundui.

Mázes lea ollu historjá ja doppe lea ollu mii sáhtašii gaskkustuvvot Duođaštanguovddážiis Mázeášši lassin. Mázes lea earret eará luonddureserváhta mii odne ii gaskkustuvvo Mázes

---

² Stuorra gurra - Maze forkastningen

eará go muhtin unna diehtajuohkingalbbain. Mázes lea historjjálaš boastabarta mii lea suddjejuvvon kulturárbi. Boastabarta lea eatnogáttis Máze gili guovddážiis.

Guovddáža ulbmil

Duođaštanguovddáš ásahuvvo našunála ásahussan, man bargun lea ovddidit seanadeami, sielu dálkkodeami ja duođaštit ja gaskkustit Eanu dulvadeami váikkuhusaid Máze ektui ja sámiiide muđui.

Guovddáža mihtut

Čalmmustahttit Mázeášši sámi geahčastagain. Dálkkodahttit háviid maid dulvadeami vuosttildanbargu ja buođđudeapmi dagahii. Gudnejahttit sámi eanu suodjaleddjiid ja duođaštit jorggáldaga ođđaset sámi vuoigatvuođahistorjjás.

Guovddáža ásaheapmi

Dokumentašuvdnaguovddáža ásaheapmái ferte bidjot bargujoavku mas lea báikkálaš ja fágalaš vuodđu. Báikkálaš čanastat ja gelbbolašvuohta sihkkaraste ahte guovddáš šaddá dakkár báikin mainna Mázelaččat maid sáhttet leat rámis.

Evttohit ahte álggahuvvo oasussearvi, mas lea hálddabus báikin Máze. Vejolaš oamasteaddjit leat Sámediggi, Guovdageainnu suohkan, Finnmárkku fylkkasuohkan, Dálkkádat- ja birasdepartemeanta (Máze suodjalanguovlu), Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta (Stuoragurra-eananjorggáldat), Norgga čáhcádat- ja energijadirektoráhtta (NVE), Máze gilisearvi ja Máze Sámiid Searvi.

Doaimma galgá Norgga stáhta ruhtadit, seamma burssas mas máksá eará guosseguovddážiidda, luonddugáhttenguovlluid guovddážiidda ja máilmmiárbeguovddážiid.

Álttá musea rabai ođđa vuodđočájáhusa golggotmánus 2022, doppe čájehit maid Čávžu buođu ja joga vuosttildeami. Áigumuš dulvadit Máze lea namuhuvvon mottiin cealkagiin ja govain. Álttá musea bidjá eanet fuomášumi sin báikkálaš historjái, namalassii Altasaken. Álttá musea lea maid lunddolaš ovttasbargoguoibmin Máze duođaštanguovddážiid. Álttá musea bealis dadjet dakkár guovddáža leat buorre vuohkin gaskkustit historjjá ja ahte livččii buorre molssaeaktu dasa gii háliida eanet dieđuid go dan maid sii Álttá museas nákkejit mitalit. Sii lágidit juohke jagi den kulturelle skolesekken:a olis rollaspealu guđat luohkáhasaide Álttá skuvllain. Ja mitalit ahte dat lea bivnnut sihke ohppiid ja oahpaheddjiid gaskkas.

Máze duođaštanguovddážiis livččii vejolašvuohta ráhkadit sullasaš heivehuvvon oahppomateriála guovllu skuvllaide, sihke Máze, Álttá, Guovdageainnu ja Karášjoga skuvllaide.

Duodaštanguovddáža galggašii nu hábmet vai doppe heive čájáhusaid ja eará lágidemiid čađahit.

Dat galgá maid leat dat báiki maid Máze skuvla, teáhterat, searvvit Mázes ja earát háliidit geavahit lágidemiide.

Duodaštanguovddáš galgá ain joatkit bargguin dokumenteret sihke olbmuid muitalusaid ja luđiid. Go dat bargu ii noga goassege nu guhká go sápmelaš ain muitala ja juohká dieđuid buolvvas bulvii.

Dáiddasiida – Guosseatelieraija

Sámediggi lei dáhtton ahte referánsajoavku galggai geahččat vejolašvuodaid ovttasbargat Máze house iniciatiivvain. Bargadettiin lea dattege čielgan ahte Máze house dáiddainiatiiva ain lea dušše jurddadásis. Mis lea leamaš oktavuoha singuin geat ledje vuolgahan jurdaga, muhto das ii leat bohtán mihkkege.

Duogáš

Boaresinternáhtta lei báiki gos Máze Sámi dáiddajoavkkus lei doaibma. Dálu ožžo láigohit Guovdageainnu suohkanis nuvttá. Dáiddasiiddas leat ain buot dávvirat ja rusttegat maid sámi dáiddajoavku oamastii. Dállu lea čužžon guorosin ja galmmasin, ja danin ferte divuhit dan vai dan sáhtta váldit fas geavahussii.

Vejolašvuoha

Loahpageahčen jagis 2022 ásahuvvui ođđa searvi Mázii, Máze Giehtadáidu. Máze Giehtadáiddus lea áigumuš bidjat johtui doaimmaid dáiddasiiddas. Guovdageainnu suohkanstivra lea sirdán Máze dáiddasiidda (Ovttas boares internáhtta dáluin) eaiggátvuoda Máze Giehtadáidu searvá. (Guovdageainnu suohkanstivra, PS 52/2022)

Boahttevaš duodaštanguovddáži lea Máze Giehtadáidu ovttasbargoguoibmin.

Máze

Máze gilli lea guovddáš E45-johtolagas gaskkal Guovdageainnu ja Áltta. Geainnu mielde johtalit olusat ja lea buorit vejolašvuodas oážžut sin bisánastit Mázes ja duodaštanguovddáži. Mázii ii ádján go sullii diimmu vuojistit sihke Guovdageainnus ja Álttas, veaháš guhkit Kárášjogas.

Mázes leat doaimmat mat sáhttet fállat duođastanguovddáža gussiide eará vásáhusaid. Máze lea sihke rámbuvri, kafea ja ijastanvejolašvuodát. Mázes leat maid turisttafitnodagat mat fáallet vásáhusaid gussiide sihke dálvet ja geasset.

Máze gilis leat sámít ássan guhkit áiggi. Sihke sohka, guovllu gullelašvuolta, ja ealli sámi kultuvra leat gili dovdomearkkat.

Referánsajoavkku árvalusa bohtosat

Referánsajoavkku ovddida čuovvovaš bohtosa árvalusaide dán barggus mii lea dahkkon.

Mázii ásahuvvo duođastanguovddáš, man bargun lea čalmmustahttit várjalanbarggu hehttemis Máze šaddat čázevuollái ja gili olbmot bággehuvvot eret fárret áitojuvvon jogadulvadanbargguid oktavuodas.

Máze dáistaleami váras ceggejuvvo duođastanguovddáža sisa muitobázzi ja sierra muitolatnja, gos sáhttá muittašit sin geat rahče bisseheamis Eanu dulvadanbargguid.

Vuorkáguovddáža bargun lea maid čalmmustahttit Máze leamen ođđaset áiggi sámi dáiddamáilmmi vuolggasadji Mázejoavkku nammasaš dáiddajoavkku bargguid bokte.

Referánsajoavkku dáhttu maid ahte duođastanguovddáš šaddá málle man mielde seanadeapmi sáhttá dáhpáhuvvat. Báikkis galgá maid leat dorvvolaš sadji - safe place - gos seanadeami lea vejolaš olahit, gos sámiid siskkáldas seanadeapmi ja seanadeapmi gaskkal sámiid ja Norgga stáhta lea vejolaš. Seanadeami vuodđun lea olbmuid deaivvadeamit gos nubbi atná árvvus nuppi, almma šiehtadusaid, gos oktage ii lea mearrideaddjin dehe láitte unohasat nuppi vuostá, dehe geavat gáidan dehe giddejuvvon fámostallama nuppiid vuostá.

Referánsajoavkku fuomášumiid vuodul, go lea bargojuvvon čoavdekeahces sámi traumaid joga áitojuvvon dulvadan áigumušaiuin, rávvet mii Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna ovddidit vejolašvuoda álggahit muitoprošeavtta seanadeami birra.

Referánsajoavkku dovddasta ahte seanadeapmi lea dehálaš oassin hehttemis sámevaši ja nállevalaheami leavvámis ja sáhttá maid ovddidit buori veadjima odne ja boahhte áiggis.

Eará gaskkustangaskaoamit

Našunálaturistageainnut

Rávvet sámedikki bargagoahtit oaččuhit sámi našunála turistageainnuid.

Mii leat barggadettiin fuobmán ahte Máze birrasis livččii ollu geahččan veara vásáhusat mat dagahivčče Máze gililuodda heivešii našunála turistageaidnun. Ja diet boadášii maddái ávkin duođastanguovddážii.

Turistageainnut galget mannat čáppa luonddu čađa ja leat molssaeaktun váldo geidnui. Geaidnu Máze gili čađa sáhttá heivet našunála turista geaidnun.

Stáhta geaidnodoaimmahakkii ferte árvalit vejolaš turistageainnuid ja dohko ferte čállit ja čilget bures ja vuđolaččat guovllu vejolašvuodaid turistageaidnun vai geaidnu obage árvoštallojuvvo. Stáhta geaidnodoaimmahat lea borgemánus 2022 bivdán fylkagielddain evttohusa makkár geainnuid háliidit turistageaidnun. Sámedikki bargun livččii árvalit Máze gililuotta ođđa turistageaidnun.

Norggas leat 18 našunála turistta geainnu. Finnmárkkus leat guokte turistageaidnu. Okta lea geaidnu jiekŋaáhpái, Dat vuolga Vuotnabađas ja nohká Hámmanbirgái, ja das leat 7 bisánanbáikki. Nubbi lea Ávanuori geaidnu, mii lea Ávanuori ja Jáhkovuona gaskkas. Dan geainnus leat 5 bisánanbáikki.

Jurddaboáđus / Konlusjon

Mázes lea báikkálaš čanastupmi ja nana doarjja ásahit Duodaštanguovddáža Mázii.

Máze-ášši ferte ipmirdit oktasaš našunála trauman sápmelaččaide, ja sielu dálkkodeapmi ferte dahkkot. Lea heivvolaš sieludálkkodeami dahkat Mázes, gos háviid álgu lea.

Duodaštanguovddáš galgá leat dorvvolaš báikin olbmuide ja das galgá leat sierra báiki sielu dálkkodeapmái.

Stáhtas lea ovddasvástádus ja geatnegasvuohta viggat njulget vearredaguid ja váikkuhusaid maid sisabahkkemat, áigumuš bákkus sirdit Mázelaččaid sin gilis eret ja dulvadi čáhcadaga ja Čávžu buođu huksemiin leat leamaš sápmelaččaide ja earáide.

Oassin seanadeamis ávžžuha referánsajoavku ahte stáhta dáhkida ruhtadeami ásahit Duodaštanguovddáža Mázii.

Duodaštanguovddáš galgá (leat)

- Dorvvolaš báiki sielu dálkkodeapmái
- Čadahit, ovddidit ja čalmmustahttit sámiid siskkáldas seanadeami ja seanadeami gaskkal sámiid ja Norgga stáhta.
- Dokumenteret eanu dulvadeami vuosttildeami ja buođđudeami váikkuhusaid servodahkii, lundui ja olbmuide
- Gaskkustit Eanu dulvadeami vuosttildeami ja sámi demokratiija ollašuhhtima
- Gaskkustit luondduárvvuid
- Máze gili olbmuide buorrin
- Mitalit sámi ja Máze historjjá gussiide

Konklusjon

Det er sterk lokal forankring og støtte for å etablere dokumentasjonssenter i Máze.

Mázesaken må forståes som et felles nasjonalt traume for samene, og healing av sårene må finne sted. Máze er en egnet plass for at en slik healing finner sted, for der begynte sårene. Dokumentasjonssenteret skal være en trygg plass for folk og der må det finnes ett avskilt plass for sjelelig healing.

Staten har ansvar og forpliktelse til å rette opp i urett, og konsekvensene som inngrepene, trusselen om att med tvang flytte på befolkningen fra deres hjem i Máze, planene om neddemning av vassdraget, byggingen av demninga i Čávžu har påført samene og andre.

Som en del av forsoning anbefaler referansegruppen at staten garanterer finansiering av etablering av dokumentasjonssenter i Máze.

Dokumentasjonssenteret skal være

- En trygg plass for sjelelig healing
- Gjennomføre, fremme og synliggjøre forsoning innad i Sápmi og mellom samer og den norske stat.
- Dokumentere kampen mot neddemningen av Kautokeino-Alta vassdraget og demningens konsekvenser for samfunn, natur og mennesker
- Formidle kampen mot demningen av Kautokeino-Alta vassdraget og oppkomsten av samisk demokrati
- Formidle naturverdiene
- God for Mázes befolkning
- Formidle Sápmis og Mázes historie til besøkende

Gáldut:

Mikkelsen, Magnar 1971: *Masi, Norge*. Cappelen Forlag, Oslo 46-47

Utsi & Utsi 2000: *Masi 2000. En oversikt over utviklingen 1900-2000*. Upublisert rapport. Máze. 8

Sámediggi 2018: *2019 bušeahtta*. Kárášjohka. 4

Sámediggi 2020: 20/18174 – *Prinsihpa Sámedikke Dávvervuorkkápolitihkkaj*. Kárášjohka. 28

Neahttasiiddut:

<https://www.nasjonaleturistveger.no/no/> 15.02.2023

<https://sametinget.no/kultur/kunst-og-kulturutovelse/museer/> 20.02.2023

Miiddus:

Referansegruppens innspill til Sannhets- og forsoningskommisjonen. 16.01.2023

«Permanente norske perspektiver og samiske prosjekt» Kronikk av referansegruppen

INNSPILL TIL SANNHETS KOMMISJONEN

SAMMENDRAG

Ett steg mot forsoning: etablering av dokumentasjonssenter i Máze

Referansegruppen for etableringen av dokumentasjonssenter for Máze

Nasjonalt senter for samepolitisk historie – Máze dokumentašuvdna guovddáš

Dette innspillet kommer fra referansegruppen for etableringen av et dokumentasjonssenter, og er utnevnt av Sametinget. Referansegruppen består av representanter oppnevnt av sametinget.

Konflikt mellom nasjonalstat og urfolk handler i høyeste grad om kampen om naturressurser og synet på verdien av disse. Dette er grunnlaget for dagens konflikter mellom samer og stat, og for den såkalte Alta-saken:

Oppdemningen av Kautokeino-Alta vassdraget var allerede i 1912 foreslått som energikilde, på grunn av gruvene i Sør-Varanger³. Befolkningen i Masi fikk allerede i 1946-47 signaler på planer om å legge Máze under vann i forbindelse med vassdragsregulering og kraftutbygging. Det ble gjort en del forarbeid i 1958 og utover på 60-taller, før det i 1968 ble nedlagt et konkret forslag på neddemning av Máze⁴.

På norsk er konflikten kjent som *Alta-saken* og den samiske motstanden bidro ikke bare til å forandre, den norske samepolitikken, men var en nasjonal hendelse som også har gitt varige i spor det norske språket. I dag fungerer *en Alta-demning* som måleenhet for størrelsen på kraftverk. Det samiske samfunnet har siden dette brukt all sin kapasitet på å bygge et moderne samisk samfunn, uten å ha tid og ressurser til å fortelle sin egen historie og relasjon til staten.

Over to år har referansegruppen undersøkt det samiske perspektivet på saken. utfordringene har vært mange for referansegruppen siden det er lite forskning på feltet, mye av motstanden og opplevelsene rundt det er fortiet og som en konsekvens av det er ikke begrepene godt utviklet for å snakke om temaet på en måte som understøtter den samiske opplevelsen av den samiske motstanden. Referansegruppen ser tydelig at bare Altasaken blir belyst av ulike aktører, Mázes historie før 1973, når stortinget bestemte seg for å spare bygda Máze. Máze levde i flere tiår med trussel om å bli neddemt. Det fantes konkrete planer om å legge elveleiet under vann lenge før Stortinget, Finnmarks Fylkeskommune og Alta Kommune i 1970 stemte for å ofre bygda Máze i fordel for resten av fylket. Trusselen førte til at Máze ble hemmet i utvikling. Folketallet gikk ned og mange ressurssterke personer forlot bygda siden det ikke lenger var mulig å få bygget boliger eller å få utviklingsstøtte til bedrifter. Menneskene i Máze unnlot også å la sine begravnes i bygda da trusselen om å bli neddemt var så påtagelig. Etter 1973 og bestemmelsen om varig vern av Máze, endrer kampen karakter, nå skal ikke lenger den øvre delen av elva påvirkes i like stor grad og da våkner kampen om Alta. Å kalle saken Álttá-ášši på samisk helt feil, da det fra begynnelsen ikke var Alta konflikten sto om. Det er på tide å erkjenne at denne kampen var mellom den norske overmakten om den samiske eksistensen. Begrepene om hendelsen preges av hvordan det norske samfunnet har omtalt hendelsene. Det samiske samfunnet må nå få anledning til å undersøke egne erfaringer og formidle den som man selv opplevde den, i handlingens sentrum: Maze.

---

³ Mikkelsen, Magnar (1971): Masi, Norge. J.W.Cappelens forlag AS, Oslo side 23.

⁴ Áiti Utsi & Utsi DA, 2000: Masi 2000 – En historisk oversikt over utviklingen 1900-2000, side 26

Trygve Lund Guttormsen skrev et leserinnlegg i Altaposten 1. august 1970⁵ med spørsmål om hvem som ofrer. Guttormsen skriver om perspektivet – er det fylke som ofrer eller er det befolkningen i Máze som ofrer. Han påpekte også at man må se enkeltmennesket i det store bildet. Hvordan var det for dem som bodde og levde i Máze å ha neddemmingstrusselen over seg? Hvordan ble samfunnsutviklingen i demningens skygge? Frykt for fremtiden og mangel på tiltakslyst - Folketallet gikk ned, ressurspersoner flyttet⁶

Referansegruppen har undersøkt hvordan den samiske motstanden mot demmingen av Máze er starten på den moderne politiske historien til Sápmi i dag forvaltes og formidles. Gjennom besøk på bevaringsinstitusjoner og selve demningen, og i møter med lokalbefolkningen, men også gjennom det faktiske dokumentasjonsarbeidet har referansegruppen analysert hvilke perspektiv som fremmes i fortellingen om demmingen av Maze og den samiske motstanden, også kalt Alta-saken.

Referansegruppen vil med forslaget om å danne et nasjonalt formidlingscenter anerkjenne at:

- Beslutningen om å demme opp Máze, motstanden og kampen mot dette og den norske overmakten er fortsatt **et nasjonalt traume** for det samiske folket som deltok i motstanden, og er det fortsatt spesielt for folket fra Masi. Dette traumet er påført den samiske befolkningen i nyere tid og ledet til stor utvikling på det samiske politiske feltet, men bygda Maze har aldri fått en opprettelse og trues stadig av nedlegginger.
- Det samiske samfunnet har en lang tradisjon om å tie når noe er vanskelig og vondt. Motstandskampen mot demmingen av Maze er ikke ferdig-dokumentert og langt mindre ferdigsnakket. Ett nasjonalt senter for samepolitisk historie vil være et løft og et steg på veien til forsoning mellom samer og staten Norge.

Referansegruppen sammen med prosjektorganisasjon drar disse slutningene utfra arbeidet som er utført i perioden:

- Samisk formidling om den samiske motstanden mot demmingen av Máze har funnet plass, men det samiske perspektivet i denne tosidige **fortellingen har vært prosjektbasert, temporær og ufullstendig** formidling. Interessen for disse formidlingsprosjektene har vært store og interessen er der, men det samiske perspektivet formidles ikke i permanente utstillinger. De eksisterende permanente formidlinger om denne nasjonale hendelsen er norske og laget fra et norsk ståsted bidrar til stor grad av usynliggjøring og nedtoning av den samiske kampen. I kartene på demningen finnes ikke engang Máze. Denne formidlingen bidrar til en fortsatt samisk mistillit til norske institusjoners berettelse og hindrer fortsatt forsoning.
- Den påtagelige usynliggjøringen av samers opplevelse av saken er åpenbar for samer som kjenner historien, men oppvoksende generasjoner vil få et skjevt bilde av denne konflikten der det samiske perspektivet. Den norske stat har ett ansvar for å bidra til at den samiske siden av historien kan dokumenteres og formidles, slik at fremtidige generasjoner kan lære av historien.
- I lys av dette er det ønske om at bevaringssenteret for den samiske motstanden i Máze på grunn av kulden skal ha et innendørs minnesmerke og et stille rom for å minnes motstandskampen og de som gjorde sine oppofringer i forbindelse med motstanden.

En nasjonal bevaringsinstitusjon om den samiske motstanden mot demmingen av Máze inkluderer å belyse Máze som den samiske moderne kunstens vugge gjennom den samiske kunstnergruppens etablering av *kunstkollektivet Sámi dáiddajoavku -Samisk kunstnergruppe i Máze*.

⁵ <http://meahcci.info/tlg1970.jpg> (02.02.22)

⁶ Áiti Utsi & Utsi DA, 2000: Masi 2000 – En historisk oversikt over utviklingen 1900-2000, side 28

Dette er ikke bare en historie om Alta og deres spesielle relasjon til laksen eller ei lita samebygd som skulle legges under vann eller historien om norsk industrialisering. Dette er en historie som i verdenshistorien må ses i sammenheng med en internasjonal urfolksbevegelse som resulterte ikke bare oppbyggingen av en helt unik relasjon i verden mellom stat og urfolk gjennom etablering av et samisk demokrati; som skulle bli sentral i utviklingen av urfolksrettigheter på FN nivå. Fortsatt skrives urfolkshistorie i Norge om hvordan utviklingen av samiske landrettigheter skal realiseres gjennom Finnmarksloven, etableringen av Finnmarkseiendommen og Finnmarkskommisjonens gjennomgang av rettighetskrav. Det la grunnlaget for en slagkraftig og verdensberømt samisk kunst som står seg også i dag, og som fortsatt belyser samenes relasjon til staten. Alt dette startet da staten besluttet at Máze skulle legges under vann, og den samiske befolkningen satte seg i mot for første gang i moderne historie.

I dag, over 50 år etter, prøver man fortsatt i små prosjekt å dokumentere enkeltmenneskenes historier og opplevelser av et ubearbeidet nasjonalt traume.

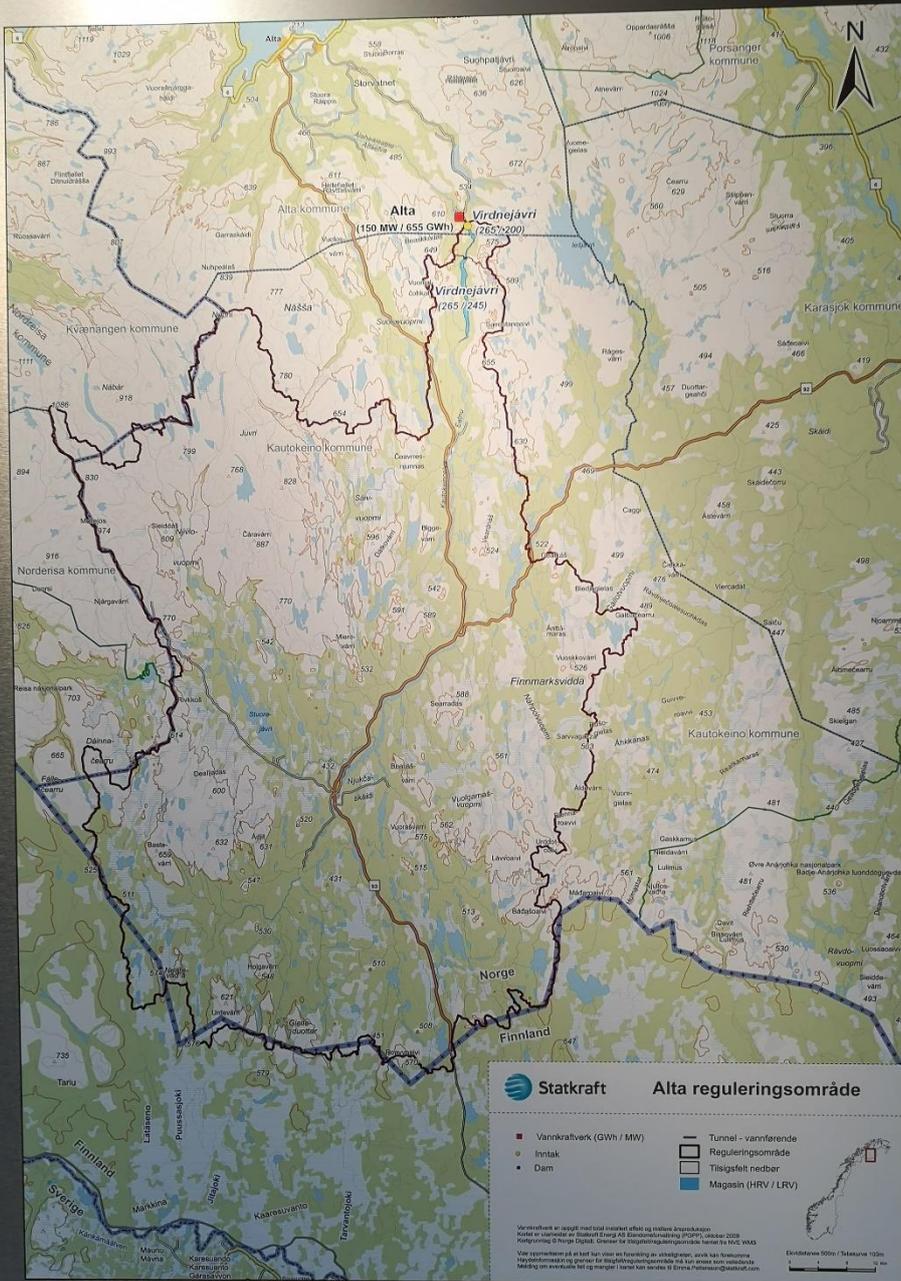
Referansegruppen ønsker å etablere en nasjonal bevaringsinstitusjon som skal være en ny modell for forsoning og utover å dokumentere og formidle, skal det være en *safe space* som rommer møter mellom samer og nordmenn, i respekt og samarbeid, uten forhandlinger og uten en dominerende eller fordømmende, distansert og innesluttet autoritet.

Ut fra referansegruppens erfaringer med å arbeide med ett av samenes ubearbeidede traumer anbefaler vi at Sannhets- og forsoningskommisjonen gir urfolket samene og de nasjonale minoritetene:

- Etablere et dedikert nasjonalt finansieringsprogram for minneprosjekter med tema forsoning
- Bygge kapasitet i samiske bevarings- og arkivinstitusjoners mulighet til å aktivt jobbe med ny dokumentasjon av egen versjon av historien, og anerkjenne behovet av å bevare og formidle egen kultur på egne premisser
- For urfolk vil muligheten til å fortelle sin versjon av en kolonial historie gjennom permanente og sterke institusjoner som oppfyller visjonen om en dekolonisert historiefortelling som tar hensyn til dekolonisert metodikk. Samer som urfolk og andre nasjonale minoriteter må få en anledning til å ikke bare dokumentere egen historie, men også formidle den og ikke minst forsones med den
- Gjennomføre en nasjonal gjennomgang av arkiv- og museumspolitik og beste praksis for å bestemme graden av overholdelse av FNs erklæring om urfolks rettigheter og å komme med anbefalinger
- Ansvarliggjøring av dagens nasjonale bevaringsinstitusjoner til å inkludere og bygge kapasitet i det samiske samfunn til å utvikle nasjonal formidling av både norsk-samisk kolonial historie som en del av forsoningsprosjektet

Referansegruppen anerkjenner at alle nasjonale minoriteter kan ha de samme behovene og utfordringene. Forsoning er et viktig prosjekt for å stoppe hets og rasisme i dag, og kan dermed bidra til en bedre hverdag nå og i fremtiden.

Permanente norske perspektiver og samiske prosjekt - Kronikk

Det bør det etableres et dokumentasjons- og formidlingscenter for kampen om Masi og samiske rettigheter, også kjent som Alta-saken. Historien om forholdet mellom urfolk og staten som bør beskyttes mot forvitring, og særlig mot revisjonisme og benektelse. For det samiske er det også interne sår å lege.

Referansegruppen for dokumentasjonssenter i Masi: Ante Guttormsen (leder), Nils Johan Nango, Klemet Erland Hætta, Inga Marja Steinfjell

Konflikt mellom nasjonalstat og urfolk handler i høyeste grad om kampen om naturressurser og synet på verdien av disse. Dette er grunnlaget for dagens konflikter mellom samer og stat, og for den såkalte Alta-saken. Skal alle lære noe av historien er det viktig å samle dokumentasjonen og formidle den. Få hendelser i Sápmi har hatt så stor påvirkningskraft på både den norske og samiske selvforståelsen som demningen av Máze og den samiske motstanden, på norsk kalt Alta-saken. I to år har en referansegruppe oppnevnt av Sametinget jobbet med å undersøke forholdene rundt beslutningene om å demme elva og legge Masi under vann, og den samiske motstanden mot demningen. De fortellingene som lever videre, og fremstillingen av hendelsene og beslutningsprosessene viser imidlertid at det norske perspektivet overskygger det samiske i de faste formidlingsprosjektene.

To års arbeid

I to år har referansegruppen jobbet med å undersøke forholdene rundt beslutningene om å demme elva og legge Masi under vann, også kalt Alta-saken. Gjennom besøk på bevaringsinstitusjoner og NVEs fysiske formidling på selve demningen, i møter med lokalbefolkningen og gjennom funn i selve dokumentasjonsprosjektet, har referansegruppen vår analysert hvilke perspektiv som fremmes.

Permanente norske perspektiver og samiske prosjekter

Vi har sammen med prosjektorganisasjon har gjort viktige funn:

* Samisk formidling om motstanden mot demningen av Máze har fått plass, men det samiske perspektivet i denne tosidige **fortellingen har vært prosjektbasert, temporær og ufullstendig** formidling.

* Interessen for de samiske formidlingsprosjektene har vært stor og de er godt besøkt og likt, men referansegruppen finner at **det samiske perspektivet ikke formidles i permanente utstillinger, på blant annet Alta museum og NVEs fysiske formidling.**

Funnene kan forstås som kritikk av de *eksisterende permanente formidlinger* om denne nasjonale hendelsen. Ståstedet er norsk, noe som bidrar til usynliggjøring og nedtoning av den samiske kampen. I kartene på demningen finnes ikke engang Máze. Denne formidlingen bidrar til en fortsatt samisk mistillit til norske institusjoners fortellinger, og dette hindrer fortsatt forsoning. Vi er glade for å se at Alta museum har gjort justeringer i den nye permanente utstillingen etter at de ble gjort oppmerksom på dette.

Vi forstår at ikke-samiske bevaringsinstitusjoner sliter med å formidle de samiske sidene i aksjonen. Vi vet også at det samiske samfunnet på mange måter har lagt lokk på de vanskelige sidene og effektene dette hadde på eget samfunn.

Samisk indremedisin

Selv om vi minner om statens plikt til å huske, har forslaget også et samisk indremedisinsk formål. Det samiske samfunnet anerkjente sent den kampen de sultestreikende og demonstrantene tok for Masi og samiske rettigheter. Da hendelsen skjedde, fantes ikke kunnskap som vi dag har om at slike påkjennelser kan gi følgeskader og stressreaksjoner. Det samiske samfunnet har en tradisjon for å tie når man ikke er enig, og om noe er vanskelig og vondt. Slik ble aksjonistene møtt av et samfunn som ikke var i stand til hverken å gi dem anerkjennelse i tide eller å støtte da de behøvde det som mest. Det fikk konsekvenser for deltagerne personlig og deres familier. Det er på tide å hedre deres innsats gjennom bred dokumentasjon, god formidling og legge til grunn for mere forskning på feltet. Tillit må bygges over tid og vi ser for oss at tett samarbeid med nevnte institusjoner er naturlig.

En turistvei kan bringe oss nærmere målet

Våre undersøkelser og dokumentasjonsprosjektets intervjuer har ledet oss til å trekke en konklusjon: Beslutningen om å demme opp Máze, motstanden og kampen mot dette og den norske overmakten er fortsatt et nasjonalt **traume** for det samiske folket, både de som deltok i motstanden og de som ikke gjorde det. Spesielt for folket fra Masi, men også for staten og dennes representanter. Dette traumet er påført den samiske befolkningen i nyere tid og førte til stor utvikling på det samiske politiske feltet, men bygda Máze har aldri fått en opprettelse.

Motstandskampen mot demmingen av Máze er ikke ferdig-dokumentert og langt mindre ferdignakket. Et nasjonalt senter for samepolitisk historie vil være et løft og et steg på veien til forsoning mellom samer og staten Norge. Som ett ledd i prosjektet å gjøre denne historien bedre kjent, er det viktig å bruke ulike midler for å få oppmerksomhet rundt saken. Vi i referansegruppen er inspirert av den nasjonale turistveien der heksemonumentet i Vadsø er etablert. I dag ligger Masi nedi dalen og bilene som kjører forbi gis ingen grunn til å reflektere over hva Masi har vært episenter for. Vårt råd er å gjøre veien gjennom Maze til nasjonal turistvei.

Begge parter må få en anledning til å ikke bare dokumentere egen historie, men også formidle den og ikke minst forsones med den. Å lære av historien kan hindre gjentagelser.